

דף שבועי

בס"ד

פרשת כי תצא, תשפ"ב, מספר 1486

"תחת אֶשֶׁר עֲנִיתָהּ" – אשת יפת תואר והדרישה להצבת גבולות

יעל שמש

העיקרון של "מזעור הנזק (Harm Reduction)⁵ יש בו ריסון כוחו של הכובש, דרישה לריסון יצרים והצבת גבולות,⁶ ותביעה מהגבר השובה לשמור על כבוד מינימלי של האישה ששבה למטרת נישואין: על השובה לשאתה לאישה, ואם ימאס בה – נאסר עליו למכור אותה לאחר. ניתן להעריך איסור זה לאור הדרך שבה נוהגים לוחמי דעא"ש בנשים השבויות הנחשבות לכופרות, בעיקר נשים יזידיות, אך גם בנשים מוסלמיות שיעיות שאף הן נחשבות לכופרות בעיני לוחמי דעא"ש הסונים. הנשים הללו נחשבות לרכוש בלבד, והגברים, לאחר שקיימו איתן יחסים, רשאים למכור אותן או לתת אותן במתנה לגבר אחר.⁷ בניגוד לכלות דעא"ש, אשת יפת תואר אינה רכוש שניתן להעבירו מיד ליד. היא סובייקט, ולמרות מעמדה הנחות בעליל, היא זוכה להגנה מסוימת מצד המחוקק.

בנוסף, בחוק המקראי, האישה זוכה להתחשבות ברגשותיה: החוק מורה לאפשר לה להתאבל במשך חודש ימים על הוריה (דב' כא:יב-יג). היא אמורה לגלח את ראשה, לגזוז את ציפורניה (ולפי דעה אחרת להימנע מגזיזתן ולהניח להן לצמוח),⁸ ולהסיר מעליה את "שְׂמֶלֶת שְׂבִיָּה" (דב' כא:יג), ככל הנראה הבגדים שלבשה בשעה שנלקחה בשבי. חז"ל פירשו שגילוח הראש ועשיית הציפורניים מטרתם לגרום

החוק המקראי הן ב"אשת יפת תואר" מעורר, מטבע הדברים, אי-נוחות רבה.¹ קשה לנו לקבל מצב שבו כופים על שבויות מלחמה להינשא לשובים שלהן, קל וחומר אם נכונה הפרשנות שמדובר גם בנשים נשואות (שעשויות להיות אימהות לילדים), כמבואר בתלמוד: "אשת – ואפילו אשת איש" (קידושין כא ע"ב), וכפי שמבאר רמב"ם: "בין בתולה בין בעולה בין אשת איש, שאין אישות לעכו"ם" (הלכות מלכים פרק ח הלכה ג).

למרות הקושי המובן העולה מדין זה, רצוי להעמיד את הדברים בהקשר היסטורי. סוזן בראונמילר הקדישה את הפרק השלישי בספרה "בניגוד לרצוננו", העוסק כולו באונס, לאונס בעיתות מלחמה.² וכפי שהיא ציינה:

כיבוש נשים באמצעות אונס שימש דורות על דורות אמת-מדה לנצחון, הוכחה לגבריותו של חייל, חלק מהצלחתו, גמול מוחשי בעבור השירותים שסיפק.³

לאורך הפרק הראתה בראונמילר שגם בתקופה המודרנית, שבה נחשב אונס בעת מלחמה למעשה פלילי, התופעה רווחת. כיבוש נשות האויב נתפס כהשלמה לכיבוש ארצו, ובעיני הגברים השייכים לאומה המנוצחת, מעשי האונס שמבצע האויב בבנותיהם וברעיותיהם נתפסים כשיא ההשפלה וכהוכחה ניצחת לאין אונות של הגברים המנוצחים.⁴

בדומה לחוקים בני ימינו, המנסים להסדיר תופעה הנתפסת כשליילית (כגון זנות, הימורים, צריכת סמים), דין "אשת יפת תואר" נקבע לפי

* פרופ' יעל שמש, מחלקה לתנ"ך, ראש המרכז לחקר האישה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הר.

1 שאלה שנשאל הרב שמואל אליהו באתר כיפה במדור 'שאל את הרב' מבטאת היטב את המבוכה המוסרית שמעורר הנושא: למה התירו אשת יפת תואר? התגובות לתשובת הרב מלמדות אף הן עד כמה הסוגיה רגישה וכאובה.

2 סוזן בראונמילר, **בניגוד לרצוננו: גברים, נשים ואונס**, גבעתיים תש"ם, פרק 3: "מלחמה", עמ' 31–108.

3 שם, עמ' 35.

4 שם, עמ' 37–38.

5 ראו אברהם טננבוים, "ההשלמה עם יצר הרע, יפת תואר והימורים", אתר דעת, פרשת כי תצא תשס"ה, 222, זמין ב: <http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/222-2.htm>

6 אסנת ברתור, "על הפואטיקה של דיני המלחמה בספר דברים", **משפט ועסקים**, כ (תשע"ח), עמ' 597, 604.

7 ראו למשל *Bridey Hing, Isis Brides*, New York 2018.

8 ראו המחלוקת בין ר' אליעזר, שפירש שהכוונה לגזיזת הציפורניים, ובין ר' עקיבא, שפירש שהכוונה לניוול הציפורניים, כלומר לגידולן, והביא לראיה את הכתוב בשמ"ב יט:כה על מפיבושת ש"לא עִשָּׂה רְגָלָיו וְלֹא עִשָּׂה שְׂפָמוֹ" (יבמות מח ע"א). תרגום אונקלוס ופירוש רש"י על אתר הבינו אף הם שהכוונה לגידול הציפורניים, אולם בפרשנות המודרנית הדעה הרווחת היא שמדובר בגזיזת הציפורניים.

לבעול אותה בעודה שרויה באבלה.¹⁵ יוסף בן מתתיהו ביאר שרק לאחר שתתאבל כיאות על הוריה "תהיה דעתה פנויה עליה לחגיגות ולנשואין", והוסיף שהחוק קבע שלושים ימי אבל "כי אלה מספיקים לנשים נבונות לבכות את הנפשות היקרות ביותר".¹⁶ רמב"ם גילה רגישות פסיכולוגית ומוסרית בהסבירו שיש לאפשר לאישה השבויה לקונן ולבכות:

כי הנוגים מוצאים מרגוע בבכיים ובעוררם את יגונותיהם עד שילאו כוחותיהם הגופניים מלשאת פגיעה נפשית זאת ... לכן חמלה התורה עליה ואפשרה לה את זאת, עד שתיקע נפשה מן הבכי והיגון.

הוא הוסיף שבמשך כל תקופת אבלה אין לאסור עליה לקיים את מנהגי דתה ואין להתוכח עימה בענייני אמונה.¹⁷

נראה שאחד מתפקידיה של תקופת האבל הממושכת יחסית הוא לאפשר לאישה להסתגל בהדרגה לבית שאליו הובאה ולגבר העומד לשאת אותה לאישה.¹⁸

ולסיום, מקובלים עלי דברי ההסתייגות שבתלמוד: "יפת תואר – לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות" (בבלי, קידושין כא ע"ב – כב ע"א).¹⁹ ובשולי הדברים, בעיני מרתקת גם ההשוואה העולה מהדברים הללו בין לקיחת שבויה כאישה ובין אכילת בשר בעלי חיים, שגם היא – כך עולה מדברי חז"ל – הותרה אך ורק בשל היצר הרע.

בשני המקרים ראוי ורצוי להימנע מכניעה ליצר הרע.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

16 יוסף בן מתתיהו, **קדמוניות היהודים**, ד, ה, כג (מהדורת אברהם שליט, ב כרכים, ירושלים תשנ"ח, עמ' 134).
 17 ר' משה בן מימון, **מורה נבוכים**, החלק השלישי, פרק מא (מהדורת מיכאל שורץ, תל-אביב תשס"ג, עמ' 590).
 18 ראו למשל נלסון (לעיל הערה 14), עמ' 258–259.
 19 אותו נימוק עולה בדיונו של הפילוסוף ר' יוסף אלבו (בערך 1380–1444) מן הכיוון ההפוך: בדיונו בהיתר אכילת בשר הוא השווה אותו להיתר נשיאת 'אשת יפת תואר' והבהיר: "לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, כמו שהתיר להם יפת תואר על זה הדרך" (ספר העיקרים, מאמר שלישי פרק טו).

לכך שהאישה לא תישא חן בעיני הגבר שלקחה לביתו, והוא ישלח אותה.⁹ ההסבר המקובל במחקר המודרני הוא שהפעולות הללו מסמלות את השינוי במעמדה של האישה ואת ניתוק הקשר שלה מחייה הקודמים ומהתרבות שבה גדלה. כך למשל הבהירה אלנס, שהחוק המקראי מבטא פעולה סמלית: האישה מופשטת מזהותה הקודמת בצפייה שתקבל עליה זהות חדשה של רעיה ישראלית.¹⁰ אף שהסבר זה מקובל עליי, נראה לי שלאור המשכו של החוק – "וּבְכַתְּהָ אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יֵרַח יָמֶיהָ" (דב' כא:ג) – יש לפרש כי גם גילוח הראש, עשיית הציפורניים והסרת השמלה שלבשה בשעה שנשבתה קשורים למנהגי אבלות שנוהגת השבויה על הוריה.¹¹ הסבר זה אינו עומד בסתירה להסבר הקודם על הסמליות שבפעולות האישה הנפרדת מעברה, אלא משלים אותו, שהרי גם מנהגי אבלות משמשים טקס מעבר שבו האבל נפרד מזהותו הקודמת ונאלץ להסתגל למציאות חדשה ולזהות חדשה – יתום, אלמן או אלמנה, הורה שכול או אח שכול.¹²

נראה שכוונת החוק היא שמנהגי האבלות של שבויית המלחמה על הוריה יתקיימו בין אם ההורים נספו במלחמה ובין אם נותרו בחיים, שכן גם פְּרֻדְתָּה הכפויה מהם היא סיבה לאבל.¹³ נלסון הסביר שבחייה החדשים של השבויה הוריה אמורים להיות חשובים בעיניה כמתים, בדומה לדרישה מכלת המלך הנוכרייה לשכוח את עמה ואת בית אביה (תה' מה:יא).¹⁴

החוק דורש לכבד את רגשותיה של האישה האבלה על הוריה ואינו מתיר לגבר ששבה אותה

9 ראו למשל ספרי, דברים ריג; דברים רבה (וילנה), כי תצא ד. הסבר זה מצא לו מהלכים בפרשנות המסורתית.

10 Deborah L. Ellens, *Women in the Sex Texts of Leviticus and Deuteronomy: A Comparative Conceptual Analysis*, New York 2008, p. 179

11 ראו פירוש רמב"ן לפס' יב.

12 ראו יעל שמש, **אבלות במקרא: דרכי התמודדות עם אובדן בספרות המקראית**, תל-אביב תשע"ה, עמ' 71.

13 רמב"ן על אתר; וכן Richard D. Nelson, *Deuteronomy: A Commentary (OTL)*, Louisville 2002, p. 259.

14 נלסון, שם.

15 יש מחלוקת הלכתית אם מותר לשובה לבוא על שבויית המלחמה ביאה ראשונה (ויש שהתירו את הבעילה אף במקום המלחמה) בעודה נוכרייה, ורק אחר כך עליו לפרוש ממנה עד שיתקיימו כל התנאים האמורים בפרשה, או שאף הביאה הראשונה ומותרת רק לאחר שיניח לה להתאבל על הוריה ולאחר שייקח אותה לאישה. ראו הערך "יפת תואר", אנציקלופדיה תלמודית, כרך כה (תשס"ב), עמ' ל–לו. מלשון החוק המקראי לא עולה היתר לביאה ראשונה, והיתר כזה גם לא יאפשר לגבר – במקרה של היריון – לדעת אם הצאצא שלו אם לאו. אני סבורה שאחד התפקידים של תקופת האבל של חודש ימים היא לאפשר לאישה לקבל את המחזור החודשי, כך שבמקרה של היריון, הגבר השובה יוכל לדעת אם מדובר בצאצא שלו אם לאו.